

Брильов Д. В.

ORCID: 0000-0001-6214-2782

доктор філософських наук, доцент,

в.о. старшого наукового співробітника

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

«МУСУЛЬМАНСЬКЕ ПИТАННЯ» В РОСІЙСЬКІЙ АРМІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ключові слова: іслам в Росії, Російсько-українська війна, мусульмани в армії.

На тлі російського вторгнення в Україну все частіше порушується тема участі на боці російських військ найманців із Близького Сходу, насамперед – Сирії та Лівії. Але окрім суто військової сторони використання російською армією близькосхідних найманців, існує не менш важливий релігійний вимір присутності мусульман в російській армії – наскільки військові-мусульмани можуть бути інтегровані до російської армії з огляду на домінування православ'я як серед росіян, так і в армії. Достатньо згадати відкриття Головного храму Збройних сил РФ у 2018 році та загалом позицію патріарха Кирила та РПЦ у російсько-українському конфлікті.

Як показують нечисленні дослідження, тема ісламу та мусульман у російській армії залишається вкрай болісною. Насамперед, військові соціологи відзначають постійне зростання рівня релігійності в армії – якщо 1990 року віруючими себе вважали 14 % військовослужбовців, 1992 – 22%, 1996 – 34%, то 2006 – вже 68% [7, с. 197]. При цьому частка мусульман у збройних силах змінюється стрибкоподібно – якщо в період з 2008 по 2010 рік кількість військовослужбовців, які вважають себе мусульманами, зросла з 3% до 10%, то на 2014 рік знизилася до 6%, у 2017 році зросла до 7%, а в 2019 року досягла 9%. Незважаючи на те, що мусульмани становлять приблизно десяту частину особового складу збройних сил, армійських імамів-капеланів – лише двоє (православних капеланів – 147). З 300 культових споруд на території Міністерства оборони РФ (за даними на 2015 рік), мусульмани-військовослужбовці мають лише 1 мечеть, 1 духовний центр і 5 молитовних кімнат [2].

У мусульман-військовослужбовців виникають труднощі не тільки через відсутність імамів-капеланів та молитовних приміщень. Серйозні проблеми викликають також відсутність у збройних силах халяльної їжі,

можливості виконувати щоденну п'ятиразову молитву та дотримання посту у місяць Рамадан. Деякі мусульмани відмовляються вимовляти текст військової присяги, мотивуючи це тим, що в ісламі заборонено будь-кому у чомусь присягатися окрім як Аллагові. Іноді, в окремих випадках, ця проблема вирішується тим, що мусульмани-військовослужбовці замість «клянуся» вимовляли «зобов'язуюсь». За словами одного з мусульман-військовослужбовців, через подібні проблеми практикуючі мусульмани вкрай рідко йдуть до армії [5].

З урахуванням згаданих проблем не дивно, що серед мусульман-військовослужбовців спостерігається більше випадків ухилення від виконання своїх військових обов'язків з релігійних міркувань, ніж серед інших конфесій. Серед усіх випадків такого ухилення мусульманам належить близько половини (47%) [7, с. 204].

Керівництво Міноборони Росії теж не дуже радіє мусульманам в армії, принаймні – представникам Північного Кавказу. Наприклад, призов до збройних сил з Чеченської республіки було відновлено після багаторічної перерви лише у 2014 році. За словами голови комісії з проблем національної безпеки Громадської палати Олександра Каньшина, хоч і відомо, що чеченці добре воюють, проблема з проходженням ними військової служби залишається, оскільки є побоювання, що, пройшовши військову підготовку в армії, вони згодом поповнять лави екстремістів [9].

Про небажання призвати мусульман у російську армію свідчить і аналіз щорічного призову, який показує, що кількість призваних щорічно жителів «мусульманських» республік Росії помітно нижча, ніж призовний потенціал у цих республіках. Наприклад, в осінній призов 2016 року для проходження військової служби було відібрано близько 1,5 тис. дагестанців, хоча загалом у регіоні призову підлягали 50 тис. осіб. З Татарстану було призвано понад 4 тис. осіб, підлягали призову – 20 тис. осіб, із Чечні було призвано 500 новобранців, хоча кількість призовників у республіці становить понад 86 тис. осіб. На військову службу з Республіки Інгушетія взяли 350 призовників, хоча призову підлягали 12 тис. [6]. Дещо відрізняється ситуація в Дагестані – якщо у 2011 році з Дагестану призвали всього 121 особу (причому майже всі – не кавказці), то у 2019 – 3 тис., а у 2020 – 4200 осіб. Подібну відмінність Дагестану пояснюють значним скороченням рівня насильства (з 2010 до 2020 – у 70 разів), пов'язаного з діяльністю збройного підпілля [3].

Як бачимо, у російській армії не дуже раді мусульманам-сунітам, і малоймовірно, ситуація навряд чи скоро зміниться. Можливо, саме тому, навіть при наборі найманців серед сирійців, російські військові віддають перевагу бійцям Хезболли (шиїтам), сирійським алавітам (нусейрітам) та християнам. Зокрема, готовність відправити бойовиків до України, щоб вони воювали разом із російською армією, висловив командував

сирійськими урядовими воєнізованими силами національної оборони у місті Сукайлабія (мухафаза Хама) Набель аль-Абдулла, православний християнин, який тісно пов'язаний із російськими військовими з бази Хмеймім. Разом із Симоном аль-Вакілем, командувачем Національних сил оборони в місті Махарда, також християнином, аль-Абдулла розгорнув мобілізацію християн для відправки в Україну. За словами місцевих сунітів, при наборі добровольців перевага надається алавітам та християнам. Добровольці-суніти повинні пройти перевірку безпеки, перш ніж їх приймуть, і рекомендацію когось близького до російських сил, таких як аль-Абдулла або генерал Сухейл аль-Хасан [10].

Подібна дискримінація сунітів як у російській армії, так і при вербуванні добровольців на Близькому Сході має коріння в російській історії. Цьому багато в чому сприяли складні відносини Росії з переважно сунітською Туреччиною, Кавказька війна (1817–1864), а в наші дні – Перша та Друга чеченські війни, а також вторгнення бойовиків у Дагестан у 1999 р. На цьому тлі для російської влади кращим виглядає шіїзм, враховуючи тісні історичні зв'язки між Росією та Персією. Досить згадати Перську козацьку дивізію при дворі шаха, чи вплив Росії у Північному Ірані за підсумками Англо-російської угоди 1907 року. Шіїзм виявився більш симпатичним і головному гравцю релігійної сцени Росії – патріарху Кирилу, який, будучи Головою Відділу зовнішніх церковних зв'язків РПЦ, доклав багато зусиль для створення у 1997 році Спільної російсько-іранської комісії з діалогу «Православ'я – Іслам» [8], яка у 2022 року планує зібратися вже вдованадцять.

Тому не варто дивуватися, що антисунітські та прошіїтські увялення були притаманні Володимирі Путіну з перших днів його діяльності на посаді президента Росії. Даючи інтерв'ю Ларрі Кінгу у 2000 році, у перший рік свого президентства, Путін заявив: «коли наші війська увійшли до Чечні... з'ясувалося, що зі сторони було вкинуто нову для Чечні ідеологічну платформу – релігійну, вона прийшла з Близького Сходу. Місцевому населенню почали нав'язувати сунітське тлумачення ісламу, а наші жителі Кавказу – це переважно шіїти» [4]. І це при тому, що російська частина Кавказу населена саме сунітами, з незначною присутністю громад шіїтів.

Існуючі проблеми щодо мусульман у російській армії лише посилилися після початку російського вторгнення в Україну. Насамперед звертає на себе увагу висока частка військовослужбовців із мусульманських регіонів Росії серед загиблих та взятих у полон українськими військовими. З іншого боку – неоднозначна реакція серед самих російських мусульман. Офіційні муфтіяти підтримали російське вторгнення, тоді як релігійні діячі, опозиційні російській владі та офіційним муфтіятам, – засудили. Особливо сильна критика участі мусульман у російському

вторгненні лунає з боку салафітських громад. Наприклад, відомий салафітський проповідник Абу Умар Сасітлінський взагалі заявив, що мусульмани, які служать за контрактом у російській армії, є віровідступниками [1]. Тому дуже мало ймовірно, що в найближчому майбутньому варто очікувати на якісь позитивні зміни в існуючому становищі мусульман у російській армії.

Література:

1. Абу Умар Саситлинский. Путинская война в Украине // https://www.youtube.com/watch?v=rGUKpHQVl_0
2. Взаимодействие Вооруженных сил России с религиозными объединениями: современное развитие традиции // <https://web.archive.org/web/20150315134249/http://pobeda.ru/vzaimodeystvie-vooruzhennyih-sil-rossii-s-religioznyimi-obedineniyami-sovremennoe-razvitiie-traditsii.html>
3. Дзюцати В. «Не доверяют»: армия России опять отказалась от ингушей и чеченцев? Кавказ.Реалии. 2021, 6 апреля. <https://www.kavkazr.com/a/31188967.html>
4. Интервью ведущему телеканала Си-эн-эн Ларри Кингу. 8 сентября 2000 года. Президент России. 2000, 8 сентября. <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21558>
5. Легко ли мусульманину в армии? Казанские ведомости. 2019, 21 февраля. <https://kazved.ru/news/legko-li-musulmaninu-v-armii-5702692>
6. Можно ли мусульманам служить в российской армии? За и против. Alif.tv. 2017, 26 сентября. <https://alif.tv/mozhno-li-musulmanam-sluzhit-v-rossijskoj-armii-za-i-protiv/>
7. Олейников С.В., Хлынин А.П. «Религиозная ситуация в вооруженных силах Российской Федерации» // Вестник МГЛУ. Общественные науки, № 3 (840), 2020: 195–209.
8. Состоялась встреча Святейшего Патриарха Кирилла с послом Ирана в России. Патриархия.ru. 2022, 12 апреля. <http://www.patriarchia.ru/db/text/5916391.html>
9. Солопов М. Эксперты опасаются конфликтов в случае призыва в армию жителей Чечни. РБК. 2014, 21 сентября. <https://www.rbc.ru/politics/21/09/2014/570422739a794760d3d41a2b>
10. Khaled al-Khateb. Syrian Christian militia leader ready to join Russian forces in Ukraine war. Al-Monitor. 2022, March 28. <https://www.al-monitor.com/originals/2022/03/syrian-christian-militia-leader-ready-join-russian-forces-ukraine-war>